

Ірына Хадарэнка ЛЮДЗЬМІ ЗВАЦЦА

ІРЫНА ХАДАРЭНКА – пісьменніца, перакладчыца, культуралаг. Сябра Саюза беларускіх пісьменнікаў і ПЭН-цэнтра, прэзідэнт Беларускай Асветніцкай Лігі Амерыкі. Нарадзілася ў Мінску, жыве ў Нью-Ёрку.

Пакуль айчынныя інтэлектуалы (а дакладней, тыя, хто сябе такімі лічыць) валтузяцца ў дрыгве вызначэння беларускай нацыянальнай ідэі, наш геніяльны класік Янка Купала ўжо зрабіў гэта больш за стагоддзе таму ў вершы “А хто там ідзе?..”. Зірнем уважліва на апошнія радкі, якія паўсталі аkurat у часы фармавання падмуркаў нацыянальнай самасвядомасці: - А чаго ж захацелася ім, пагарджаным век, сляпым і глухім? - Людзьмі звацца.

Інакш кажучы, разнастайныя тэзісы пра тое, што “беларусы – мірныя людзі”, “наш край – мост паміж Захадам і Ўсходам” і г.д. – гэта ўсё дадаткі да асноўнай стравы. Людзьмі звацца – вось чаго спакон вякоў прагнуць беларусы. Гэта значыць, успрымацца звонку без пагарды, знаходзіцца на годным узроўні ў міжнароднай грамадзе, а галоўнае – быць не горш за астатніх.

Што характэрна, быць лепш і ўзвышацца над іншымі беларусы ніколі не імкнуліся. І гэта, з аднаго боку, значна больш рацыянальная пазіцыя ў параўнанні з хваравітымі акцэнтацыямі кшталту “мы – абраная звыш нацыя”, “мы –

ратавальнікі сусветнай духоўнасці з асаблівым шляхам развіцця”, “мы – найбольш моцная і ўплывовая краіна ў свеце”. Таму што ў апошніх выпадках назіраюцца гіпербалізаваныя неўрозы нацыянальных маштабаў, якія не толькі недарэчныя, але і шкодныя. А вось людзмі звацца – у першую чаргу азначае натуральнае жаданне захоўваць сваё, а не разываць зяпу на чужое.

З іншага боку, арыентацыя на ўхваленне звонку спрыяла ўзмацненню прыстасавальніцтва і іншых негатыўных сацыяльных з’яваў. “Людзмі звацца” падчас Рэчы Паспалітай азначала быць у шчыльным спалучэнні з польскай мовай і культурай, у часы Расійскай імперыі і пазней СССР – адпаведна з рускай мовай і культурай. Усё спрадвечна беларускае было запхнута ў цёмную камору “халопства” і “сяляншчыны”, “калгасніцтва” і “архаізму”. Хочаш быць не горш за астатніх (то бок тых, хто пры ўладзе) – чапляй на сябе андарак памяркоўнасці і не спрабуй выглядаць разумнейшым. А тым больш пратэставаць супраць чагосьці. Гэтак не толькі “ў людзі” не выйдзеш, але і страціш усё тое нешматлікае, што маеш.

Беларусы, са сваёй рахманасцю і стрыманасцю, здаецца, аказаліся бліжэй не да неўтаймаванага заходняга рыцара, які ў бойцы перамагае нячысціка, а да абагульненага вобразу ўсходняга назіральніка, што цярпліва чакае, пакуль па рацэ праплывуць трупы ягоных ворагаў. Але разам з тым, недахоп пасіянарнасці і даўняя звычка “не выпінацца” нібы ўсталявалі над галовамі беларусаў нябачную мяжу, якую нельга перакрочваць. Гэтым часткова тлумачыцца той факт, што беларусы замежжа рэдка маюць дастаткова амбіцый, каб здзяйсняць неверагодныя мэты. Большасць імкнецца прызвычаіцца да новых варункаў жыцця, наладзіць больш-менш прыстойны дабрабыт і зусім не прагне змяняць свет. Быць не горш за астатніх – вось ужо і шчасце, а быць лепш – надта складаная задача, якая патрабуе шмат высілкаў і прадугледжвае цяжар адказнасці.

“Каб лепш, дык і навошта” – сцвярджае народная мудрасць. Гэта амерыканцы прызвычаліся да канкурэнцыі, таму памкненне стаць лепшымі ва ўсім у іх фарміруецца з маленства. Беларусам жа такія лідэрскія пазіцыі не надта даспадобы. Бо значна прасцей “схавацца ў бульбу”. Як ні дзіўна, проста атрымліваць асалоду ад жыцця беларусы таксама не могуць – яны ўвесь час або маюцца або змагаюцца. Прычым маяцца можна, нават маючы ўсе відавочныя рысы агульнапрызнанага “камлекта” шчасця: здароўе, жылло, працу, сям’ю. А змагацца – сярод іншага, і на ўзроўні неандэртальцаў – падчас цісканіны ў чарзе за дармовымі цукеркамі і гамбургерамі, таннымі лапсердакамі з “сэканд хэнду” і старымі іншамаркамі, якія варта было б здаць на металалом.

Гэтак жа і з вызначэннем нацыянальнай ідэі: пакуль адны маюцца, спрабуючы ідэйна сфармуляваць нешта адмыслова беларускае, другія змагаюцца за тое, каб апрануць беларусаў у вопратку з чужога пляча і зацягнуць іх ці то ў “рускі свет”, ці то ў “еўразійства”, ці то ў “постнацыянальную мадэрнасць”. Спробы закансерваваць нашу нацыянальную ідэнтычнасць у слоіку суседскіх ментарскіх парадыгм фактычна ставіць беларусаў на ўзровень таго самага “пагарджанага век, сляпога і глухога людзю”, не здольнага вызначаць свой лёс і сваю місію ў свеце самастойна. А гэта значыць, што людзьмі звацца ў дадзеным становішчы будзе складана, бо з самапавагай і шанаваннем уласнай спадчыны ў нас па-ранейшаму кепска.

У дачыненні да сутнасці нацыянальнай ідэі варта яшчэ падкрэсліць некалькі істотных момантаў. Па-першае, нацыянальная ідэя мусіць выяўляць адметнасць асобна ўзятай нацыі ў параўнанні з іншымі. Таму пастулаты ў выглядзе дабрабыту, суверэнітэту або хрысціянскай маралі выступаць у якасці нацыянальнай ідэі не могуць. Па-другое, нацыянальная ідэя не заўсёды прыгожая. Чалавецтва за мноства тысячагоддзяў так і не навучылася пераадольваць свае асноўныя хібы, таму чакаць ад адносна маладых супольнасцяў, абагульненых прыналежнасцю да пэўных народаў, высокай эстэтыкі ў фармуляванні сэнсу свайго існавання неяк не прыходзіцца. Па-трэцяе, (і гэта адзначалася мной ужо шматразова раней), нацыянальная ідэя не можа існаваць без паняцця “нацыя”, якое ў апошні час шэраг “інтэлектуалаў” так моцна прагне знівеляваць і наогул пазбавіцца, спрабуючы ўводзіць замест яго нейкія штучныя субстытуты.

Відавочна, што нацыянальнасць – гэта ў першую чаргу тое, што ў людской свядомасці, а не тое, што ў ДНК або пашпарце. Наогул, нацыянальная ідэя – гэта не гістарычны стрыжань фармавання этнасу, не набор яркіх эмацыйных лозунгаў і не сацыяльна-палітычны кірунак развіцця грамадства. Гэта хутчэй лакальны далягляд, які адначасова бачыць і ўсведамляе кожны паасобку і ўсе мы супольна. Таму нягледзячы на тое, што беларусам, як трапна адзначаў Максім Гарэцкі, “нудна ўрознi, цесна разам”, аднак жаданне “людзьмі звацца” ўсё ж падштурхоўвае шукаць шляхі да ўзаемнай згоды. У тым ліку, і ў характары вызначэння сваёй адмысловай місіі.

Сёння, ва ўмовах узмацнення рызыкі страты незалежнасці, наяўнасць пашпарту або віду на жыхарства не азначае аўтаматычна быць беларусам. Таму што людзьмі звацца можна толькі ў тым выпадку, калі добра ўсведамляецца адмысловасць уласнай нацыі, а гонар і годнасць не абменьваюцца на дробныя прывілеі з кожнай чарговай зменай улады.

Iryna Khadarenka: Be considered human beings

*(magazine "CULTURE. NATION", December 2019, issue 24, p.18-21,
www.sakavik.net)*

The author describes existing difficulties with the definition of a national idea. She states that a nation is not related to citizenship only, and the national idea is not a historical core of forming an ethnic group, not a set of bright emotional slogans and not a direction of the society's development. This is a kind of mission, and, metaphorically saying, a local horizon, which every representative of the nation is able to see and to accept. As for Belarusians, they always aimed to be not worse than the others and to get equality at the international level. But it looks impossible without self-respect and in the conditions of exchange of sovereignty for petty personal privileges.

Ирина Хадаренко: Зваться людьми

*(вэб-журнал «КУЛЬТУРА. НАЦИЯ», декабрь 2019 г., выпуск 24, стр.18-21,
www.sakavik.net)*

Автор описывает существующие трудности с определением национальной идеи. Она утверждает, что нация связана не только с гражданством, а национальная идея это не историческое ядро формирования этнической группы, не набор ярких эмоциональных лозунгов и не направление развития общества. Это своего рода миссия и, метафорически говоря, местный горизонт, который каждый представитель нации может увидеть и принять. Что касается белорусов, то они всегда стремились быть не хуже других и добиваться равенства на международном уровне. Но это выглядит невозможным без чувства собственного достоинства и в условиях обмена суверенитета на мелкие личные привилегии.